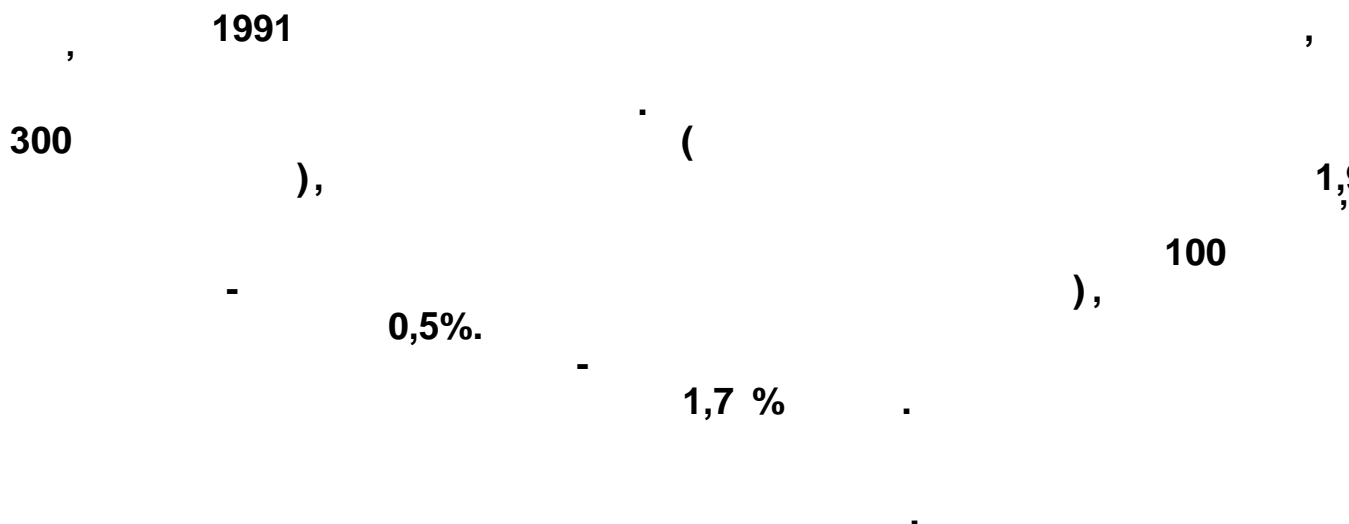

Прем'єр-Міністру України
Шмигалю Д.А.
Міністру освіти і науки України
Шкарлету С.М.

ЗАЯВА
Академічної групи «Наука та інновації» (АГ”Н&І”)

На жаль, жоден із секторів української науки не може вважатися сьогодні прикладом благополуччя. На тлі вкрай недостатнього фінансування великі проблеми накопичилися в головній науковій установі держави – Національній академії наук України. Відбувся фактичний колапс так званої «галузевої науки», системи НДІ якої забезпечували практичні потреби функціонування окремих галузей промисловості. У зародковому стані перебуває національна інноваційна система, а можливості українських дослідників комерціалізувати свій науковий продукт в Україні вкрай обмежені.

Безумовно позитивна подія останнього часу – початок роботи Національного фонду досліджень – дає надію окремим «проривним» командам, які працюють на світовому рівні. Але це не може розглядатися як панацея для ефективної підтримки всієї наукової системи (що, очевидно, потребує багатьох інструментів). На жаль, нещодавні успіхи українських дослідників у програмі ЄС «Горизонт 2020» виявилися перекреслені тим, що українська влада влітку 2020 року не зуміла вчасно пролонгувати на чергові 5 років дію базової угоди з Євросоюзом про науково-технологічне співробітництво від 2002 року.

У найскладнішій ситуації опинилася українська університетська наука – той сектор, який скрізь у світі є найбільш динамічним через можливість залучення до досліджень аспірантів і старших студентів. Як відомо, в колишньому СРСР наукові дослідження у вишах з бюджету не фінансувалися; основним джерелом коштів тут була так звана «госпдоговірна тематика», яка зійшла нанівець разом із колапсом «соціалістичної економіки» у 1990-ті. Тоді ж

незалежній Україні було запроваджено бюджетне фінансування наукової діяльності в ЗВО – але тільки на рівні конкурсного фінансування порівняно короткострокових (2-3 роки) наукових тем. Це виявилось пасткою для університетської науки, оскільки програш чергового конкурсу ставить наукову команду на межу колапсу. Внаслідок цього число наукових працівників навіть у провідних університетах скоротилося лише впродовж минулого десятиліття пересічно вдвічі (зокрема, в КНУ ім.Тараса Шевченка з понад 1000 до близько 500).

Для подолання цієї негативної тенденції ще до зміни Уряду в 2019 році у відповідності до положень чинного Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» було підготовлено всю нормативну базу для запровадження в ЗВО поруч із конкурсним також базового фінансування наукової діяльності. Таке фінансування мало розпочатися для атестованих за високим рівнем наукових напрямів провідних вишів уже в останньому кварталі 2019 року на підставі результатів державної атестації університетів у частині наукової роботи. Положення про атестацію було розроблено й затверджено внаслідок безпрецедентно широкого експертного обговорення і схвалено, зокрема, Науковим комітетом Національної ради з питань розвитку науки і технологій.

Однак університетська наука, позбавлена тієї автономії, яку мають згідно з законом академічні установи, виявилася особливо вразливою щодо кадрових експериментів у структурах української влади. Розпочатий процес наукової атестації вишів було зупинено новою командою МОН вже на завершальному етапі. Внаслідок цього базове фінансування наукової роботи у ЗВО так і не було запроваджено, а 500 мільйонів гривень, вже передбачених з цією метою в Державних бюджетах України 2019 і 2020 років, до університетських науковців так і не потрапили. Це спричинило пришвидшення процесу руйнування багатьох університетських наукових шкіл.

Водночас, як показали результати заключних конкурсів програми «Горизонт 2020» та наслідки двох перших конкурсів Національного фонду досліджень, університетські наукові команди все ще мають значний науковий потенціал і за рядом напрямів здатні на рівних конкурувати з науковцями НАН України. Але університетська наука гостро потребує негайних цілеспрямованих дій на свою підтримку.

Пропонуємо наступні кроки:

1. Запровадження у відповідності до вимог національного законодавства та рекомендацій міжнародного незалежного аудиту наукової та інноваційної системи України, проведеного з ініціативи МОН України в 2016 році, гнучкої системи фінансування досліджень, яка б включала як конкурсне фінансування порівняно короткострокових проєктів (через гранти НФД, МОН, інших міністерств та відомств), так і базове фінансування, яке б дозволяло університетам вибудовувати наукову політику принаймні на середньострокову перспективу;
2. Посилення інтеграції досліджень у вишах та в НАН України через механізми різних грантових програм (зокрема НФД) для підтримки спільних університетсько-академічних проєктів, розширення

- практики наукового та науково-педагогічного сумісництва, укладання прямих договорів про співпрацю між НАН і провідними університетами та громадськими науковими організаціями, що представляють університетську наукову спільноту тощо;
3. Запровадження ефективних механізмів створення центрів колективного користування сучасним науковим обладнанням в усіх секторах української науки незалежно від відомчого підпорядкування;
 4. Запровадження ефективних систем доступу до міжнародних баз науково-технологічної інформації;
 5. Запровадження ефективних інструментів підтримки молодих дослідників (зокрема, й через широко використовуваний у світі інструмент пост-доків, який дає змогу вченому впродовж визначеного періоду після захисту дисертації працювати в обраній ним команді високого рівня);
 6. Поглиблення інтеграції України в Європейський дослідницький простір і, для цього, термінове відновлення дії базової Угоди про науково-технологічне співробітництво між Україною і ЄС від 2002 року та початок переговорів щодо умов участі України в новій рамковій програмі ЄС «Горизонт. Європа»;
 7. Створення дієвої сучасної інноваційної системи та доступних для науковців механізмів комерціалізації їх інтелектуальної власності.

Слід наголосити: шість із цих семи перелічених кроків мають велике значення для стимулювання національної наукової системи загалом, але перше завдання вкрай необхідне, щоб відвернути колапс саме університетської науки. Адже лише наявність якісної (не конче світового рівня, але неодмінно професійної) науки в університетах може гарантувати рівень підготовки кадрів не лише для самої науки, але й для медицини, інженерії, сільського господарства, інших критично важливих сфер.

Ми закликаємо органи влади здійснювати всі необхідні кроки, лише спираючись на сформовану експертну думку самих науковців. При цьому пріоритет має бути віддано не ефемерним групам у соціальних мережах, а реальним науковим асоціаціям, які мають свою історію і свій доробок. Тільки так можна уникнути помилок, за які потім доводиться тяжко розплачуватися зруйнованими науковими школами, поламаними долями вчених і падінням наукового престижу держави.

І влада, і всі ми повинні пам'ятати: без сучасних якісних університетів і без потужної наукової системи демократична європейська Україна з забезпеченими кордонами і високим рівнем життя громадян неможлива.

Співголови АГ "Н&І"

Член-кореспондент НАН України Негрійко А.М.

Академік НАН України Яцків Я.С.